

มุมที่ไม่มีใครพูดถึง...ของเกษตรกรพันธสัญญา

ดร.สิทธิชัย พริ้งทอง
วิทยาลัยเกษตรวิสัยสกลนคร

เมื่อเร็วๆ นี้มีโอกาสเข้าฟังการสัมมนาเกี่ยวกับระบบเกษตรกรพันธสัญญา ที่มีนักวิชาการ เกษตรกร และ NGO เข้าร่วมเสวนาด้วย แต่ที่น่าสนใจก็คือ การได้เห็นตัวแทนภาคเอกชน จากบริษัท เจริญโภคภัณฑ์อาหาร หรือ CPF เข้าร่วมเสวนาในหัวข้อ “เกษตรกรพันธสัญญา : ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจกับความเป็นธรรมต่อเกษตรกร” ซึ่งฟังจากหัวข้อแล้วก็รู้สึกได้ว่าเนื้อหาน่าจะโน้มเอียงไปในเชิงซึ่งจุดด้อยของระบบดังกล่าว แต่การได้เห็นบริษัทผู้นำในธุรกิจการเกษตรที่ทำการระบบนี้ประสบความสำเร็จได้เข้าร่วมงานด้วย จึงดูเป็นเรื่องน่าแปลกใจ และน่าชื่นชมอยู่ไม่น้อย

อย่างไรก็ดี นายณรงค์ เจียมใจบรรจง รองกรรมการผู้จัดการอาวุโส จาก CPF เล่าถึงแนวทางของการทำเกษตรกรพันธสัญญาที่ตนคลุกคลีมากกว่า 30 ปี ตั้งแต่การคัดเลือกเกษตรกรเพื่อเข้าร่วมโครงการ การลงทุนของเกษตรกร ตลอดจนหน้าที่ของสัตวบาลของบริษัท รวมถึงความเสี่ยงของบริษัทหากเกษตรกรไม่สามารถส่งมอบวัตถุดิบที่มีคุณภาพแก่บริษัทได้จะส่งผลอย่างไรต่อห่วงโซ่การผลิต ซึ่งทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของบริษัทกับเกษตรกรได้ว่าจะเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างไร

และในจำนวนเกษตรกร 5,000 รายของบริษัทนั้น มีเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จสามารถใช้คืนหนี้สินธนาคารได้ภายในระยะเวลา 7-8 ปี ตามกำหนดมากถึง 85% ขณะที่อีก 10% ใช้หนี้ธนาคารเกินกว่าเวลาที่กำหนด แต่ก็ใช้หนี้ได้จนครบ ส่วนที่เหลืออีก 3% จะเป็นเกษตรกรที่จำเป็นต้องเลิกกิจการฟาร์ม จากหลายสาเหตุ เช่น เสียชีวิตและไม่มีทายาทสืบทอด หรือกรณีที่ชุมชนขยายตัวมาใกล้ฟาร์ม เป็นต้น และจะมีเพียงกลุ่มสุดท้ายเพียง 2% เท่านั้น ที่บริษัทให้เลิกเลี้ยง

เนื่องจากเหตุผลด้านความซื่อสัตย์ หรือขาดความใส่ใจในการจัดการฟาร์ม

นับเป็นตัวเลขที่ชี้ให้เห็นว่า บริษัทสามารถดำเนินการในระบบเกษตรกรพันธสัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการที่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงอยู่กับบริษัทมานานนับสิบปี หรือบางรายอยู่กันมาถึง 30 ปี ย่อมสะท้อนว่าระบบนี้ช่วยให้คุณภาพชีวิตของเขาสีขึ้นจริง

ด้าน รศ.ดร.สมพร อัครวิธานนท์ นักวิชาการอาวุโส จากสถาบันคลังสมองแห่งชาติ ก็มองว่าเกษตรกรพันธสัญญามีข้อดีที่มีการบริหารจัดการทั้งด้านการผลิตและการตลาดที่ดี แต่ก็มีข้อด้อย เช่น กรณีที่ภาครัฐมองเกษตรกรพันธสัญญาว่าเป็นทางออกที่จะช่วยเหลือเกษตรกรของประเทศได้ แต่รัฐกลับไม่เข้าไปกำกับดูแลให้เกิดความเป็นธรรม ดังนั้น ทางที่สมควรต้องมีระบบประกันความเสี่ยงให้กับเกษตรกร และควรมีหน่วยงานด้านกฎหมายเข้ามาช่วย ทำให้เกษตรกรพันธสัญญาอยู่บนเส้นทางของการแบ่งปันผลประโยชน์และความเสี่ยงร่วมกันอย่างเป็นธรรม ขณะที่ ดร.ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ยังกล่าวเตือนเกษตรกรให้คิดว่า ไม่ทันจะลงมือทำงานก็ต้องเป็นหนี้แล้ว ทำไมยังฝืนทำกันอีก

แม้นักวิชาการหลายคนจะเห็นตรงกันว่า เกษตรพันธสัญญาเป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มผลผลิตภาคเกษตรของประเทศ เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมโครงการ แต่ก็ยังต้องการให้เกิดระบบการจัดการที่ยุติธรรม โดยมีการเสนอให้ออกกฎหมายมารองรับ มีหน่วยงานที่คอยกำกับดูแล สามารถที่จะตรวจสอบได้ทั้ง 2 ฝ่าย เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น สามารถเข้ามาตรวจสอบต้นทุนการผลิต ขณะเดียวกันฝ่ายบริษัทก็ต้องมีการกำกับดูแลเจ้าหน้าที่ของตนให้ดีรวมทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้เข้ามามีบทบาทและออกกฎหมายควบคุมในสัญญาให้ชัดเจน โดยเฉพาะในกรณีความเสียหายที่เกิดจากปัจจัยนอกเหนือการควบคุม

อย่างไรก็ตาม ต้องยอมรับว่าผู้เกี่ยวข้องในระบบนี้ มีทั้ง

“บริษัท” ที่มีคุณธรรม จริยธรรม และบริษัทที่ทำระบบเกษตรพันธสัญญาแบบไม่มีคุณธรรม และไร้จริยธรรมปะปนกันอยู่ ขณะที่ “เกษตรกร” ก็มีทั้งเกษตรกรที่ดี ซื่อสัตย์ รับผิดชอบและปฏิบัติตามกติกาปะปนอยู่กับเกษตรกรที่ทำในสิ่งตรงข้ามเช่นกัน

ความสมบูรณ์ของการเสวนาในครั้งนี้ จึงขาดเพียงการแบ่งปันประสบการณ์ของเกษตรกรที่รู้สึกดีกับระบบเกษตรพันธสัญญา ว่าเขาทำอะไรจึงสามารถประสบความสำเร็จในระบบได้ เพราะการบอกเล่าความรู้สึกของเกษตรกรที่ผิดหวังเพียงฝ่ายเดียว ไม่ต่างจากการให้ผู้ฟังได้ฟังความข้างเดียว ซึ่งไม่อาจนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาอย่างรอบด้าน อันจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและสังคมมากกว่า

สำหรับผู้เขียนคิดว่าสื่อมวลชนก็เป็นอีกภาคส่วนหนึ่งที่น่าจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาเกษตรพันธสัญญาได้ จึงอยากนำเสนอว่า ภาคสื่อมวลชนควรมีการตรวจสอบข้อมูลนำเสนอค้นหาข้อเท็จจริงของระบบโดยเจาะประเด็นว่า มีข้อดี-ข้อเสียอย่างไร? เกษตรกร/บริษัท กำลังทำลายสิ่งแวดล้อมหรือไม่ เกษตรกรก่อนเข้าสู่ระบบมีหนี้สินหรือไม่ และควรลงพื้นที่เพื่อหาข้อเท็จจริงมากกว่าการนำเสนอในรูปแบบของข่าวจากเวทีเสวนา เป็นต้น ส่วนกรณีที่มีการพาดพิงว่าพนักงานบริษัทหรือตัวแทนกลับแกเล้งเกษตรกรนั้น ฟากบริษัทฯ ควรมีการเปิดช่องทางที่หลากหลายต่อการร้องเรียน เช่น ผ่านทางอีเมล หรือ ฮอตไลน์ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีมาตรการในการตรวจสอบการทำงานของพนักงานด้วย รวมทั้งหากเป็นไปได้ ในการพิจารณาคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมทำพันธสัญญา น่าจะเปิดโอกาสให้สื่อมวลชนได้เห็นขั้นตอนและวิธีการบ้าง เป็นต้น

ปรากฏการณ์แห่งการระดมความคิดครั้งนี้ เป็นการหาข้อเท็จจริงและปัญหาที่ซ่อนอยู่ในระบบเกษตรพันธสัญญา เพื่อที่จะให้ทุกฝ่ายนำไปปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคเกษตรกรและประชาชน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐจะได้นำข้อมูลเหล่านี้ไปปรับปรุงบทบาทการทำงานให้ถูกต้องและแก้ไขได้อย่างทันท่วงที ทั้งยังนับเป็นการให้ข้อมูลเชิงประจักษ์แก่บริษัททั้งหลายที่ทำระบบเกษตรพันธสัญญานำไปต่อยอดอีกด้วย.